

Γιώργος Τσιάκαλος
Μετανάστευση και ρατσισμός

Συνέντευξη που δόθηκε στο «Ράδιο Παρατηρητής» στις 28 Μαΐου 1995.
Δημοσιεύεται στο βιβλίο Πέτρος Παπασαραντόπουλος: *Πολιτικό Τραβέρσο στην Ύστερη Μεταπολίτευση (1989-2010)*. ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ, Θεσσαλονίκη 2010, σελ. 87-98.

*Οι μετανάστες είναι πολλοί.
Όχι, βέβαια, στα εργοστάσιά μας.
Τις αργίες, τις Κυριακές στις πλατείες,
φαίνονται πάρα πολλοί.
Μαξ Φρις*

Ένα φάντασμα πλανιέται πάνω από την Δυτική Ευρώπη, ιδίως την τελευταία εικοσαετία, μετά τα κοσμοϊστορικά γεγονότα του 1989 στην Ανατολική Ευρώπη. Είναι το φάντασμα της μετανάστευσης.

Εκατομμύρια μεταναστών εισέβαλαν στο «κάστρο» της Δύσης, με προέλευση όχι μόνο από ανατολικά αλλά και από την Αφρική και την Ασία. Αποτέλεσμα ήταν, κυβερνήσεις αμήχανες, κοινωνίες πανικόβλητες και ο κίνδυνος του ρατσισμού να ελλοχεύει.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι από όλες τις δυτικές χώρες, η πλέον απροετοίμαστη για την αντιμετώπιση του φαινομένου ήταν η Ελλάδα. Ιδεολογικά ατάρεσκη και ομφαλοσκοπούσα, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, δεν κατάλαβε ότι ο κόσμος άλλαξε δραματικά μετά το 1989. Αρχισε να το συνειδητοποιεί όταν δεκάδες χιλιάδες Αλβανών εμφανίστηκαν ξαφνικά στις ελληνικές πόλεις αναζητώντας δουλειά. Είχαν περπατήσει για πολλές ημέρες μέσα από κακοτράχαλα βουνά, ενώ αρκετοί είχαν αφήσει τη ζωή τους σε αυτά τα βουνά.

Στα είκοσι χρόνια που μεσολάβησαν από τότε, η ελληνική κοινωνία πέρασε από διάφορες φάσεις. Μετά τον αρχικό αιφνιδιασμό, ανακάλυψε τη γοητεία των φθηνών και ανασφάλιστων μεροκάματων από τους Αλβανούς. Συνέχισε να ενοχλείται από τα ήθη και τα έθιμα τους, ενώ δεν έλειψαν και οι εκδηλώσεις ρατσισμού. Οι Αλβανοί και οι μετανάστες από άλλες χώρες, που άρχισαν να συρρέουν σε μια χώρα με έντονη

οικονομική ανάπτυξη, συνέβαλαν καθοριστικά στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας και στην είσοδο της Ελλάδας στη ζώνη του Ευρώ. Έχω και αλλού υποστηρίζει, ότι η Ελλάδα θα έπρεπε να αφιερώσει ένα άγαλμα στον «άγνωστο Αλβανό» για όσα προσέφερε στην ευημερία του τόπου, στην αναγέννηση της αγροτικής παραγωγής και στην ένταξη της Ελλάδας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση της Ευρώπης.

Η κατάσταση έχει αλλάξει δραματικά τα τελευταία χρόνια, μετά την εκδήλωση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Τόσο στη Δυτική Ευρώπη όσο και στην Ελλάδα, οι μετανάστες είναι τα πρώτα θύματα της οικονομικής κρίσης. Άνεργοι, χωρίς δυνατότητες έστω και μερικής απασχόλησης, φαντάζουν υπεράριθμοι στις κοινωνίες σε κρίση.

Στο σημείο αυτό επανεμφανίζεται ο λόγος του ρατσισμού, όπως τον περιγράφει ιδιαίτερα εύστοχα ο καθηγητής Γιώργος Τσιάκαλος, στη συνέντευξη που ακολουθεί και που δόθηκε στο «Ράδιο Παρατηρητής» στις 28 Μαΐου του 1995. Ο Γιώργος Τσιάκαλος έχει ασχοληθεί συστηματικά και για δεκαετίες με την επιστημονική ανάλυση του φαινομένου του ρατσισμού και θεωρείται διεθνώς ως ένας από τους κορυφαίους ειδικούς στο θέμα αυτό. Τα συμπεράσματα και οι επισημάνσεις του Γιώργου Τσιάκαλου, όπως διατυπώνονται στη συζήτηση που ακολουθεί, ισχύουν και σήμερα και θα ήταν ευχής έργο να εισακουστούν, γιατί είναι ένα ανάχωμα στον κυρίαρχο λόγο περί μεταναστών που έχει πρόσφατα διατυπωθεί σε πολιτικό επίπεδο στη Δυτική Ευρώπη και τις ΗΠΑ.

«Το πολυεθνικό μοντέλο στη Γερμανία έχει αποτύχει πλήρως», δήλωσε πρόσφατα η γερμανίδα καγκελάρια Ανγκέλα Μέρκελ, υποστηρίζοντας παράλληλα ότι «για λίγο κοροϊδεύαμε τον εαυτό μας ότι οι μετανάστες αυτοί δεν θα έμεναν και θα έφευγαν κάποια στιγμή. Η αντίληψη ότι θα γινόμασταν πολυεθνική χώρα και ότι θα ζούσαμε ευτυχισμένοι ο ένας δίπλα στον άλλον απέτυχε». Είχαν προηγηθεί, το καλοκαίρι του 2010, ο γάλλος πρόεδρος Νικολά Σαρκοζί, με τις μαζικές απελάσεις Ρομά, και ο ιταλός πρωθυπουργός Σίλβιο Μπερλουσκόνι, ενώ σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες παρατηρείται εντυπωσιακή άνοδος της ξενόφοβης Ακροδεξιάς, όπως στη Δανία, στην Ουγγαρία, στην Ολλανδία και στη Σουηδία. Εξίσου ανησυχητική είναι και η άνοδος στις ΗΠΑ του υπερσυντηρητικού και αντιμεταναστευτικού «κινήματος του τσαγιού». Οι συντηρητικοί κύκλοι της Δύσης μοιάζει να αναζητούν τους αποδιοπομπαίους τράγους για την οικονομική κρίση και δείχνουν με το χέρι τούς μετανάστες.

Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο καθηγητής Γεράσιμος Βώκος (Το Βήμα, 24 Οκτωβρίου 2010) «Οι αφορισμοί της κυρίας Μέρκελ και των συναδέλφων της στην

Ευρώπη είναι επικίνδυνοι γιατί στήνουν και τρέφουν τις εστίες του πολιτικού Κακού, που με το άλλο όνομά του στοίχισε πολύ ακριβά στην Ευρώπη».

Η συνέντευξη

Π.Π.: Φίλες ακροάτριες και φίλοι ακροατές του Ράδιο Παρατηρητής και του κυριακάτικου «εκ βαθέων» καλή σας μέρα.

Η ελληνική κοινωνία βιώνει τα τελευταία χρόνια, μετά την πτώση των καθεστώτων του «υπαρκτού σοσιαλισμού» ένα πρωτόγνωρο και πολλαπλό σοκ. Μέσα σε μια πενταετία, 500.000 μετανάστες ήρθαν στην Ελλάδα. Από παραδοσιακή κοινωνία εξαγωγής μεταναστών, η Ελλάδα μεταβλήθηκε σε χώρα μαζικής εισαγωγής μεταναστών, κυρίως από την Αλβανία.

Βέβαια, πρόκειται για ένα φαινόμενο που παρατηρείται σε όλες τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Όπως γράφει σήμερα στην Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, ο Ιταλός φιλόσοφος Νορμπέρτο Μπόμπιο η μαζική εισροή φτωχών που προέρχονται από διάφορα μέρη του κόσμου προς τις πλούσιες χώρες είναι ένα φαινόμενο που θα κυριαρχήσει στην ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή για πολλά χρόνια.

Όλοι πλέον μιλούν για το φάντασμα της παράνομης μετανάστευσης που πλανιέται πάνω από την Ευρώπη και ζητούν τον περιορισμό της. Συμμερίζετε αυτή την άποψη κ. Τσιάκαλε;

Γ.Τ.: Στην ερώτηση κρύβεται η άποψη ότι είναι δυνατόν για μια χώρα της Ευρώπης να αποφασίσει και να εφαρμόσει μια πολιτική περιορισμού αυτού του είδους μετανάστευσης που ζούμε σήμερα. Δεν συμμερίζομαι την άποψη αυτή και θεωρώ ότι εάν κυριαρχήσει θα έχει οδυνηρά αποτελέσματα. Υπενθυμίζω ότι σήμερα η είσοδος των μεταναστών στην Ευρωπαϊκή Ένωση γίνεται κυρίως από τρία μέρη: από τα ανατολικά σύνορα της Γερμανίας, από τα στενά της περιοχής του Γιβραλτάρ και από τα σύνορα της Ελλάδας στο Βορά και στα νησιά του Αιγαίου.

Από τις εισόδους αυτές η μία, αυτή της Γερμανίας, ελέγχεται με όλα τα σύγχρονα μέσα που υπάρχουν, αλλά παρόλα αυτά εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι τα διαβαίνουν κάθε χρόνο χωρίς να γίνουν αντιληπτοί, να συλληφθούν και να «επαναπροωθηθούν». Με τον ίδιο τρόπο προσπαθούν οι ΗΠΑ εδώ και πολλά χρόνια

να αντιμετωπίσουν την είσοδο μεταναστών από τη Λατινική Αμερική -χωρίς κανένα αποτέλεσμα. Όποιος, λοιπόν στο φαινόμενο της μετανάστευσης διακρίνει ένα κίνδυνο και προτείνει την αντιμετώπισή του με την αυστηρή φύλαξη των συνόρων, το μόνο που κάνει είναι να προκαλεί ανησυχία για το μέλλον αλλά ταυτόχρονα να εγκλωβίζει την αναζήτηση λύσεων σε πολιτικές για τις οποίες γνωρίζουμε ότι είναι αδύνατο να εφαρμοστούν.

Λέω συχνά: ποτέ στην ιστορία της ανθρωπότητας δεν εμποδίστηκε ένας πατέρας ή μια μητέρα να διαβεί σύνορα, όταν έχει την άποψη ότι αυτός είναι ο μοναδικός τρόπος να σώσουν τα παιδιά τους από τον θάνατο από πείνα. Αυτό συμβαίνει σήμερα. Σήμερα θεωρούμε ότι οι γηγενείς της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουμε το αυτονόητο δικαίωμα να απολαμβάνουμε πλήρη ελευθερία κινήσεων και να πηγαίνουμε παντού όπου θέλουμε στον κόσμο, όμως ταυτόχρονα θεωρούμε αυτονόητο ότι κανένας φτωχός του κόσμου δεν έχει το δικαίωμα να περάσει τα δικά μας σύνορα. Γι' αυτό επιτρέψτε μου να προσθέσω κάτι: Ακόμη και εάν υπήρχε η τεχνική δυνατότητα να κλείσουμε ερμητικά τα σύνορα για τους φτωχούς του κόσμου, εγώ θα ήμουν κατηγορηματικά αντίθετος, γιατί με αυτόν τον τρόπο θα καλλιεργούσαμε το ρατσισμό στους λαούς των χωρών υποδοχής.

Αυτή είναι μια αδιέξοδη και επικίνδυνη πολιτική επιλογή για εμάς τους ίδιους. Αυτό που χρειάζεται η Ελλάδα είναι μια διπλή στρατηγική: Πρέπει να υπάρξει μια πολιτική για την μετανάστευση, η οποία δεν υπάρχει μέχρι σήμερα, και, ταυτόχρονα, μια πολιτική αντιμετώπισης των ρατσιστικών φαινομένων που έχουν αρχίσει να εμφανίζονται στη χώρα μας.

Π.Π.: Μια πολιτική για να αντιμετωπισθεί το πρόβλημα της μετανάστευσης, τι θα έπρεπε να περιλαμβάνει;

Σίγουρα δεν θα έπρεπε να βασίζεται στις αυταπάτες της πλήρους αφομοίωσης των μεταναστών στα ήθη, στα έθιμα, στις συνήθειες και στον πολιτισμό των χωρών υποδοχής.

Επιμένω ιδιαίτερα σε αυτό το θέμα και θυμάμαι ότι πριν από πολλά χρόνια, το 1982, σ' ένα άρθρο μου σε γερμανικό περιοδικό έλεγα το εξής σχετικά με την κατάσταση που διαμορφωνόταν εκείνη την εποχή στη Γερμανία εξαιτίας των λαθών που είχαν γίνει σε αυτόν τον τομέα:

«Οι ακροδεξιοί με τον παρωχημένο βιολογικά θεμελιωμένο ρατσισμό τους βρίσκονταν μέχρι σήμερα στο περιθώριο (της πολιτικής και κοινωνικής ζωής) χωρίς ελπίδα να ξεφύγουν από αυτό. Τώρα όμως θερίζουν εκεί που έσπειραν οι πολιτισμικοί κανίβαλοι».

Προειδοποιούσα, δηλαδή, ότι με τη συγκεκριμένη πολιτική, όπου το δίλημμα ήταν «ή θα αφομοιωθεί ο μετανάστης ή θα πρέπει να φύγει», οδηγούμασταν σε εκρηκτικές καταστάσεις, επικίνδυνες για ολόκληρη την γερμανική κοινωνία. Τότε συζητιόταν ακόμη εάν επρόκειτο μόνο για μια κακή προφητεία. Δυστυχώς σήμερα δεν είναι πια προφητεία, αλλά μια τραγική πραγματικότητα.

Ποια λοιπόν πρέπει να είναι η πολιτική για τους μετανάστες; Η εμπειρία μάς δείχνει ότι οι μετανάστες μπορούν να ανασυγκροτήσουν τον παραγωγικό ιστό της χώρας μας, ιδίως στον αγροτικό και τον κατασκευαστικό τομέα. Συνεπώς, χρειαζόμαστε συγκεκριμένες πολιτικές για αυτά τα ζητήματα, έτσι ώστε πράγματι η παρουσία και η εργασία των μεταναστών να συμβάλλει σε αυτήν τη γενική ανασυγκρότηση της χώρας και όχι απλώς να βοηθάει μέσα από την υπερεκμετάλλευσή τους –δηλαδή τους απαράδεκτα χαμηλούς μισθούς και, κυρίως, την ανασφάλιστη εργασία- στον γρήγορο πλουτισμό κάποιων πρόσκαιρων εργοδοτών.

Ταυτόχρονα, αυτή τη διάσταση, δηλαδή της θετικής συνεισφοράς των μεταναστών στην ανάπτυξη της Ελλάδας, πρέπει να την αναδείξουμε έγκαιρα και πειστικά. Αν δεν υπάρξει αυτή η πολιτική, είναι ορατός ο κίνδυνος να κυριαρχήσει η άποψη ότι οι μετανάστες δεν προσφέρουν αλλά απλώς παίρνουν, γεγονός που οδηγούσε σε πολύ αρνητικά αποτελέσματα για ολόκληρη την κοινωνία.

Βεβαίως, μια και αναφέρθηκα στις εμπειρίες άλλων ευρωπαϊκών χωρών, πρέπει να 'πω ότι χρειαζόμαστε και μια πολιτική σε όλους τους άλλους σημαντικούς τομείς της ζωής, όπως είναι αυτός της εκπαίδευσης, με απτή αποδοχή του γεγονότος ότι οι μετανάστες δεν είναι απλώς εργατική δύναμη, αλλά άνθρωποι με όνειρα, προσδοκίες, απόψεις και προσωπικούς σχεδιασμούς για τη ζωή τους που πρέπει να ληφθούν υπόψη –με τον ίδιο τρόπο που εμείς απαιτούσαμε και απαιτούμε να λαμβάνονται υπόψη οι αντίστοιχοι αυτόνομοι σχεδιασμοί των Ελλήνων μεταναστών στις άλλες χώρες.

Είναι ρατσιστές οι Έλληνες;

Π.Π.: Οι κοινωνικές αντιδράσεις για τους μετανάστες στην Ελλάδα, μέχρι σήμερα είναι αμφίσημες. Σε έρευνα της κοινής γνώμης, που δημοσιεύτηκε πρόσφατα, στο ερώτημα εάν οι ξένοι που ζουν στη χώρα μας αποτελούν δημόσιο κίνδυνο γύρω στο 85% απαντάει καταφατικά. Στην ίδια δημοσκόπηση, ένα πολύ μεγάλο ποσοστό απαντάει ότι δεν τους πειράζει να είναι γείτονες με μετανάστες και ένα 40% δεν θεωρεί κακό αν κάποιο μέλος της οικογένειας του παντρευτεί με αλλοδαπό ή αλλοδαπή. Αντιφατικές απαντήσεις, απόδειξη μιας κοινωνίας σε σύγχυση. Τι ακριβώς συμβαίνει κ. Τσιάκαλε;

Γ.Τ.: Θα μου επιτρέψετε αρχικά να διατυπώσω έναν ορισμό του ρατσισμού, για να ξέρουμε για ποιο πράγμα μιλούμε. Ρατσισμός είναι ένα πλέγμα αντιλήψεων, στάσεων, συμπεριφορών, ή/και θεσμικών μέτρων που οδηγούν ανθρώπους σε υποτελή διαβίωση μόνο και μόνο επειδή ανήκουν σε μία διακριτική ομάδα. Αυτό είναι ρατσισμός. Δηλαδή, αυτό που μετράει δεν είναι τόσο η αντίληψη για κάποια πράγματα, αλλά η συγκεκριμένη συμπεριφορά που εκδηλώνεται από ανθρώπους ή από την Πολιτεία και οδηγεί τους αποδέκτες αυτής της συμπεριφοράς σε υποτελή διαβίωση.

Με αυτό το δεδομένο στο μυαλό μας, ας δούμε τις απαντήσεις στα ερωτήματα των σχετικών ερευνών, οι οποίες (απαντήσεις) πολλές φορές μάς κάνουν να ανησυχούμε. Η πρώτη μου, λοιπόν, διαπίστωση είναι ότι οι σχετικές έρευνες καταγράφουν κυρίως *αντιλήψεις*, λιγότερο *στάσεις*, ενώ ποτέ δεν καταγράφουν *συμπεριφορές*. Άρα, δεν μας δίνουν πληροφορίες σχετικά με την ύπαρξη ή όχι ρατσισμού. Αυτό μπορούμε πιο εύκολα να το διακρίνουμε στο ειδησεογραφικό τμήμα των εφημερίδων, καθώς σε αυτό καταγράφονται γεγονότα, δηλαδή συμπεριφορές ανθρώπων. Προσωπικά, όταν ερευνούσα στη Γερμανία την ύπαρξη ή όχι ρατσισμού, σε μια εποχή που ήταν άορατος για τους πολλούς, έψαχνα συστηματικά τις «μικρές τοπικές ειδήσεις» των επαρχιακών εφημερίδων. Εκεί μπορούσες να βρεις όλα αυτά που συνθέτουν τον ρατσισμό και δεν φαίνονται σε δημοσκοπικού τύπου έρευνες.

Θα σχολιάσω τώρα την διατύπωσή σας ότι οι σχετικές έρευνες στην Ελλάδα το τελευταίο διάστημα αποκαλύπτουν *«αντιφατικές απαντήσεις, απόδειξη μιας κοινωνίας σε σύγχυση»*. Δεν είναι έτσι! Δεν είναι παράλογο να θεωρείς ότι η ύπαρξη

πολλών μεταναστών μπορεί να έχει στοιχεία κινδύνου, ταυτόχρονα όμως εσύ να μην θεωρείς τον μετανάστη-γείτονα επικίνδυνο. Στην περίπτωση του γείτονα η άποψη διαμορφώνεται ως αποτέλεσμα προσωπικών εμπειριών, στάσεων και αξιών, ενώ στην περίπτωση των –πραγματικών ή δήθεν- κινδύνων για το μέλλον η άποψη είναι αποτέλεσμα έμμεσων πληροφοριών που έρχονται από τους διαμορφωτές γνώμης. Επιπλέον, η διατύπωση μιας άποψης που φαίνεται να είναι αρνητική για τους μετανάστες, μπορεί στην πραγματικότητα να σηματοδοτεί μια έντονη δυσπιστία απέναντι στην ικανότητα της Πολιτείας να διαχειριστεί τα θέματα της μετανάστευσης με τέτοιο τρόπο ώστε να αποφεύγονται οι οποιοδήποτε πιθανοί κίνδυνοι.

Θεωρώ ότι αυτό ισχύει στη δική μας περίπτωση. Συνεπώς οι έρευνες δείχνουν προς το παρόν μικρή δυσπιστία των Ελλήνων απέναντι στους μετανάστες, αλλά μεγάλη δυσπιστία απέναντι στο γενικό φαινόμενο της μετανάστευσης, δηλαδή απέναντι στην Πολιτεία. Με την έννοια αυτή υποστηρίζω ότι οι Έλληνες σε πολύ μεγάλο ποσοστό δεν είναι ρατσιστές, η Ελλάδα είναι σε καλύτερη κατάσταση αυτή τη στιγμή σε σχέση με άλλες χώρες στην Ευρώπη, αλλά στο μέλλον μπορούν να εμφανιστούν έντονες ρατσιστικές συμπεριφορές εάν δεν προσέξουμε.

Ο ρατσισμός του λόγου

Π.Π.: Ισχύει για την Ελλάδα η διαπίστωση που κάνει για την Ιταλία ο Νορμπέρτο Μπόμπιο, ότι «οι Ιταλοί ίσως να μην είναι ρατσιστές, αλλά η αλήθεια είναι ότι βρίσκονται στις καλύτερες δυνατές συνθήκες για να γίνουν ρατσιστές»;

Γ.Τ.: Αναφέρθηκα προηγουμένως στον τρόπο με τον οποίον πρέπει να διαβάσουμε τις πρόσφατες έρευνες και επισήμανα ότι η κατάσταση τώρα δεν είναι τόσο άσχημη όσο ισχυρίζονται ορισμένοι, αλλά πρέπει να προσέξουμε για να μη γίνει άσχημη στο μέλλον. Τι πρέπει να προσέξουμε; Πρέπει να προσέξουμε ώστε ορισμένα ρατσιστικά στοιχεία που προϋπάρχουν στον δημόσιο λόγο της χώρας μας αλλά είναι περιθωριακά να μην μπουν στον πυρήνα του δημόσιου λόγου, και επίσης να μην επιτραπεί να μετατραπούν σε ρατσιστικό λόγο ορισμένα ευάλωτα στοιχεία του πολύ ισχυρού σ' εμάς –ουσιαστικά κυρίαρχου- εθνικού λόγου.

Να εξηγήσω τι εννοώ. Επιτρέψτε μου να διαβάσω αυτό που έγραφα σε ένα άρθρο μου στο περιοδικό ΚΑΠΑ πριν από χρόνια, τον Φεβρουάριο του 1987, δηλαδή πριν το άνοιγμα των συνόρων και τη μαζική μετανάστευση:

«Ο πολιτισμικός ρατσισμός αποτελεί την κύρια μορφή ρατσισμού σήμερα στην Ελλάδα, όπως και στην υπόλοιπη Δυτική Ευρώπη. Σημαίνει: αρνητική αξιολόγηση και περιφρόνηση ομάδων άλλης καταγωγής, εξαιτίας κάποιας, υποτιθέμενης, πολιτισμικής καθυστέρησης. Όλα τα «κλισέ» σχετικά με τη διαβίωση «μουσουλμάνων», «τσιγγάνων», Ινδών, Πακιστανών κτλ., δημιουργούνται με αφαίρεση από την καθημερινή ζωή των τελευταίων όλων των στοιχείων του σύγχρονου πολιτισμού, που για τους Ευρωπαίους μικροαστούς δεν είναι παρά: υγιεινή, καθαριότητα, ησυχία και τάξη. Έτσι κατά τους ιθαγενείς, «οι τσιγγάνοι» και οι «μωαμεθανοί» «αφοδεύουν στους δρόμους», «κάνουν σαματά» (ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 9 Ιουνίου 1986), «μένουν σε σπίτια που δεν πληρούν ούτε τους στοιχειώδεις όρους υγιεινής» και έτσι δημιουργούν «τις προϋποθέσεις εμφάνισης επιδημιών», «αναστατώνουν όλη την περιοχή», «κυκλοφορούν κατά ομάδες και βρίζουν» (ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 26 Ιανουαρίου 1986) κτλ. Στην πραγματικότητα, στην αντίληψή μας πέφτουν μόνο λόγω της διαφορετικής γλώσσας, ίσως ενδυμασίας, και κυρίως ορισμένων διαφορετικών ηθών και εθίμων, από τα οποία μερικά, όπως οι γάμοι τριήμερης διάρκειας, όταν εμφανίζονται σε ελληνικές ρετρό ταινίες προκαλούν γλυκιά νοσταλγία, όταν όμως υπάρχουν στη γειτονιά αιτιολογούν ρατσιστικά ξεσπάσματα».

Αυτά έγγραφα πριν από χρόνια, και όταν σήμερα λέω ότι πρέπει να προσέξουμε εννοώ ότι πρέπει να αποκλείσουμε την περίπτωση δημιουργίας θυλάκων ακραίας φτώχειας που αντί να γίνονται αντιληπτοί ως καταστάσεις απαράδεκτης ακραίας φτώχειας και εγκατάλειψης θα γίνονται αντιληπτοί ως απαράδεκτοι θύλακες μεταναστών.

Ως προς τον κίνδυνο της μετατροπής στοιχείων του εθνικού λόγου σε ρατσιστικό λόγο το επισημαίνω διότι σήμερα στην Ελλάδα έχουμε «εθνικούς αρχαιολόγους», «εθνικούς ιστορικούς», «εθνικούς πολιτικούς επιστήμονες» κοκ Γνωρίζουμε όμως πολύ καλά από το παρελθόν άλλων χωρών της Ευρώπης, ιδιαίτερα της Γερμανίας των πρώτων δεκαετιών του 20^{ου} αιώνα, ότι όταν στοιχεία αυτού του εθνικού λόγου μεταφέρονται και στον λόγο που διέπει και περιγράφει τις σχέσεις ανάμεσα στην πλειονότητα και στις μειονότητες μιας χώρας, τότε ριζώνει ο κοινωνικός ρατσισμός και αναπτύσσονται ρατσιστικές συμπεριφορές στην καθημερινή ζωή.

Π.Π.: Από όσα μας είπατε προκύπτει ότι το κλασικότερο παράδειγμα ενός λόγου που μπορεί να οδηγήσει σε ρατσιστικές αντιλήψεις είναι ο εθνοκεντρικός πολιτικός λόγος, ο οποίος αναπαράγει τα στερεότυπα ότι το έθνος μας είναι ανώτερο, ότι το έθνος μας είναι ανάδελφο, ότι το έθνος μας έχει διαχρονικά χαρακτηριστικά που μας ξεχωρίζουν από τους άλλους.

Γ.Τ.: Σε μεγάλο βαθμό αυτό ανταποκρίνεται στην αλήθεια. Σε διάφορες χώρες της Ευρώπης υπάρχουν τεκμηριωμένες έρευνες για το πως διαμορφώνεται αυτός ο λόγος και πως μετασχηματίζεται σε ρατσιστικό λόγο. Στην Ελλάδα, μόλις πολύ πρόσφατα έχουμε αρχίσει να μελετούμε αυτό το φαινόμενο. Όμως, ας έχουμε οπωσδήποτε κατά νου την τεκμηριωμένη γνώση ότι ο λόγος είναι εκείνος που ετοιμάζει τα άτομα για πράξεις όπως είναι οι επιθέσεις ενάντια σε μετανάστες.

Π.Π.: Άρα, εκτός από το ρατσισμό ως συναίσθημα και ως στάση, μπορούμε να μιλάμε και για την ύπαρξη ρατσιστικής ιδεολογίας στην Ελλάδα;

Γ.Τ.: Παρατηρώ με ανησυχία τη συστηματική εμφάνιση μιας ρητορείας, σε πρωτόγνωρη έκταση, ότι «αυτοί οι Αλβανοί» αλλά και οι μετανάστες από τις άλλες βαλκανικές χώρες, δεν έχουν πολιτιστικά και πολιτισμικά γνωρίσματα ίδιας αξίας με αυτά που χαρακτηρίζουν εμάς τους Έλληνες οι οποίοι έχουμε ιστορία, ανάλογα με τον εκάστοτε ομιλητή, πότε 3.000, πότε 4.000, πότε 6.000 χρόνων.

Τέτοιου είδους θεώρηση του κόσμου και της Ιστορίας μπορεί να αποτελέσει την απαρχή μιας ιδεολογίας με ρατσιστική χροιά και να οδηγήσει σε αντίστοιχες συμπεριφορές.

Ρατσισμός και ανεργία

Π.Π.: Ο παράγοντας της ανεργίας δεν παίζει ρόλο στην εμφάνιση ρατσιστικών στερεοτύπων;

Υπάρχει μια εξαιρετικά διαδεδομένη άποψη σύμφωνα με την οποία, όπου υπάρχει ανεργία θα υπάρχει και ρατσισμός. Θέλω να πω με απόλυτη σαφήνεια ότι αυτό δεν ισχύει. Γνωρίζουμε χώρες και εποχές με τεράστια ποσοστά ανεργίας και άθλιες

κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες χωρίς οποιαδήποτε ρατσιστικά φαινόμενα απέναντι σε μετανάστες και μειονότητες.

Πρόκειται για ένα επικίνδυνο στερεότυπο, διότι εάν θεωρήσουμε ότι η μοναδική δυνατότητα που έχουμε για να αποφύγουμε ή για να καταπολεμήσουμε το ρατσισμό είναι η απόλυτη εξάλειψη της ανεργίας, τότε θα πρέπει να αποδεχτούμε ότι στις συνθήκες που ζούμε ο ρατσισμός θα αποτελεί αυτονόητο στοιχείο της καθημερινότητας μας, καθώς η ανεργία αποτελεί συστατικό του κυρίαρχου οικονομικού συστήματος. Όχι! Οι άνθρωποι είναι, βεβαίως, επιρρεπείς σε ανορθολογικές ερμηνείες, που τους υποβάλλονται από διάφορες πλευρές, αλλά δεν είναι καταδικασμένοι να υποκύπτουν πάντοτε σ' αυτές.

Το εάν θα επικρατήσει η μια άποψη ή άλλη δεν είναι προκαθορισμένο, είναι αποτέλεσμα αγώνων, στους οποίους τον κύριο ρόλο παίζουν η σχετική πολιτική βούληση και η επιστημονική γνώση. Υπενθυμίζω την άποψη που διατυπώνει ο Γαλιλαίος του Μπέρτολντ Μπρέχτ όταν ο Μικρός Καλόγηρος τον ρωτάει «και δεν νομίζετε πως η αλήθεια, εφ' όσον είναι αλήθεια, επιβάλλεται και χωρίς εμάς;». «Όχι, όχι, όχι» απαντάει ο Γαλιλαίος. «Επιβάλλεται τόση μονάχα αλήθεια, όση εμείς επιβάλλουμε. Η νίκη της λογικής μπορεί νάναι μονάχα η νίκη των λογικών».

Αυτό ισχύει ιδιαίτερα στα θέματα του ρατσισμού, αλλά, δυστυχώς, δεν γίνεται πάντα κατανοητό από τις πολιτικές δυνάμεις της χώρας μας, ούτε καν από την Αριστερά. Θα επαναλάβω κι εδώ μια φράση από το άρθρο μου στο περιοδικό ΚΑΠΑ, στο οποίο αναφέρθηκα προηγουμένως, διότι, κατά τη γνώμη μου, αυτό στο οποίο αναφέρεται έχει κομβική σημασία για την πολιτική ζωή της χώρας μας:

«Η καταπολέμηση του ρατσισμού δεν αποτελεί μόνον ανθρωπιστικό μέλημα αλλά κύριο πολιτικό καθήκον. Ο ρατσισμός είναι η γέφυρα πάνω από την οποία οδηγούνται οι άνθρωποι, ανεξάρτητα από την ταξική τους ένταξη, σ' αυτό που ονομάστηκε αυταρχική προσωπικότητα, δηλαδή ουσιαστικά στη φασιστική προσωπικότητα. Για ένα αριστερό κόμμα η ενασχόλησή του με το φαινόμενο αυτό δεν εντάσσεται στα «αυτονόητα» μόνον από τη σκοπιά της ταξικής αλληλεγγύης αλλά και από τη σκοπιά της αντιμετώπισης λανθάνουσας φασιστικής ιδεολογίας. Φοβάμαι ότι την αδράνειά τους στον τομέα αυτό την πληρώνουν ήδη οι αριστεροί».

Θέλω να ελπίζω ότι ο κίνδυνος αυτός θα γίνει έγκαιρα αντιληπτός από όλους και από όλες και θα αντιμετωπιστεί με την αρμόζουσα αποφασιστικότητα και με την αρμόζουσα γνώση.